

<https://helda.helsinki.fi>

Ystävyydet

Aaltonen, Sanna

Nuorisotutkimusseura
2011

Aaltonen , S , Kivijärvi , A , Peltola , M & Tolonen , T 2011 , Ystävyydet . julkaisussa M
Määttä & T Tolonen (toim) , Annettu, otettu, itse tehty - Nuorten vapaa-aika tänään . 1 toim ,
Vuosikerta. 2011 , Nuorisotutkimusseura , Helsinki , Sivut 29-56 .

<http://hdl.handle.net/10138/264609>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

3. Ystävyudet

Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi & Marja Peltola & Tarja Tolonen

Ystävyys- ja kaverisuhteet ovat monella tavalla merkittävä osa nuoren elämää ja vapaa-aikaa³. Vertaisryhmissä voi harrastaa, toimia, jakaa elämän iloa ja suruja, rohkaistua tutkimaan uusia asioita ja uusia paikkoja sekä toisaalta vain viettää aikaa tekemättä mitään kummempaa. Sosiaalisten suhteiden kautta nuoret rakentavat ja refleктоivat omaa identiteettiään ja tulevaisuudensuunnitelmiaan (Wierenga 2009, 165; Aapola et al. 2005, 111). Niiden on lisäksi katsottu edistävän nuorten kehitystä sekä terveyteen ja koulutukseen liittyvää hyvinvointia (ks. Salmivalli 2005; Twenge & Baumeister 2005). Ystävyudet ja sosiaalisuus ovat siten sekä tärkeitä käytännöllisten resurssien ja uusien mahdollisuuksien lähteitä että arvokkaita sinänsä (vrt. Simmel 1999).

Miten nuorten välinen sosiaalisuus ja ystävyys muodostuvat? Lähestymme ystävyyttä ja kaveruutta sosiaalisena toimintana, joka yhdistää nuoria toisiinsa. Tarkastelemme ystävyysien muotoutumista sekä ystävyteen ja kaveruuteen liittyvää sosiaalista toimintaa eri osa-alueilla kuten kodeissa, kaduilla, harrastuksissa, verkossa ja nuorisotaloilla. Nuorten sosiaaliset suhteet kytkeytyvät fyysisiin ja virtuaalisiin tiloihin sekä paikallisuuteen. Lisäksi ihmissuhteilla on materiaalisia ja nuoria eri tavoin paikantavia seurauksia. Nuoret viihtyvät koulussa omissa porukoissaan (Gordon ym. 2000; Tolonen 2001). Vapaa-ajallaan saman koulun nuoret erkanevat eri tiloihin, toimintoihin ja seurueisiin. Nuoret muodostavat erilaisia kaveriporukoita, laajempia verkostoja ja pienempiä, kahden tai kolmen nuoren suhteita. Tarkastelemme näitä suhteita aiempien tutkimusten ja omien tutkimusaineistojemme valossa, joten tarkastelussa painottuvat nuorten näkökulmat.

3 Sosiaalisten suhteiden suuresta merkityksestä kertoo esimerkiksi se, että nuoret joilla ei ole ystäviä, jotka eristetään tai eristäytyvät muiden nuorten seurasta, erottuvat joukosta. Yksinäisyys tai ystävien vähäinen määrä määrittäyty oudoksi ja huolestuttavaksi asiaksi, jota pitää selittää sekä itselleen että ulkopuolisille – myös tutkijoille – ja johon sekä vanhemmat että muut kasvattajat pyrkivät joskus puuttumaan (ks. myös Harinen 2008). Tässä osiossa keskitymme aineistojemme painotuksen mukaisesti kuitenkin ystävyys-suhteisiin yksinäisyyden jäädessä vähemmälle huomiolle. Toinen tarkastelumme ulkopuolelle jäävä keskeinen sosiaalisuuden ulottuvuus on romanttinen ystävyys ja seurustelu.

Ystävyyksien on nykyaikana katsottu muodostuvan yksilöllisten valintojen kautta. On väitetty, että yksilölliset valinnat irrottavat ystävyudet perinteisistä yhteisöllisyyksien perustoista: suvusta, luokasta, kansallisuudesta ja sukupuolesta. (Esim. Chambers 2006.) Myöhäismoderneissa yhteiskunnissa nuorten on tulkittu kohtaavan vaatimuksia jatkuvaan identiteettityöhön ja ”itsensä esittämiseen” tietynlaisina yksilöinä, tietynlaisissa ympäristöissä (Beck & Giddens & Lash 1994; Bauman 2000). Vertais- ja ystävyysuhteet toisten, samanlaisia haasteita kohtaavien nuorten kanssa ovat merkittävässä roolissa nuorten neuvotellessa ryhmiin kuulumisestaan ja asemastaan. (Aapola et al. 2005, 112.)

Ystäväystymisestä tehdyt arkihavainnot liitetään usein yksilöllisyyden diskurssiin: yksilöiden oletetaan olevan itse vastuussa sosiaalisuudestaan ja siitä, mihin ryhmittymiin he liittyvät. Individualismia korostavasta aikakaudesta huolimatta asetamme nuorten haastattelupuheen myös yhteiskunnallisten ehtojen määrittämään kehukseen. Tarkastelemme nuorten sosiaalisuutta rakenteellisesta näkökulmasta: kuka voi ja haluaa kuulua mihinkin joukkoon (ks. Harinen ym. 2005). Oletamme, että nuorten yksilöllisten päätösten lisäksi myös nuorten yhteiskunnalliset asemoinnit, kuten sukupuoli, yhteiskuntaluokka tai etninen tausta, voivat ohjata tai rajoittaa nuorten sosiaalisuuden muotoutumista. Nuorilla on keskenään erilaisia osaamisalueita, kulttuurisia, sosiaalisia ja taloudellisia resursseja (ks. Skeggs 2004a ja b; Bourdieu 1997), jotka muotoutuvat perheen, elämäntapojen, oman koulutuksen ja harrastusten myötä (Berg 2010; Peltola 2010; Tolonen 2005, 2008a & 2008b; Hollingworth & Williams 2009; ks. myös luku 7). Näiden resurssien myötä nuoret sijoittuvat ja sijoittavat itsensä niin paikallisiin kuin virtuaalisiin sosiaalisuuksiin.

Tämän luvun kirjoittajat pohjaavat näkemyksensä ensisijaisesti omiin kvalitatiivisiin haastatteluaineistoihinsa. Marja Peltola (aineistositaateissa MP) on haastatellut väitöskirjaansa varten pitkään Suomessa asuneita maahanmuuttajataustaisia nuoria ja nuoria aikuisia sekä heidän vanhempiaan. Haastattelut on tehty haastateltavien kodeissa pääkaupunkiseudulla. Sanna Aaltosen (aineistositaateissa SA) haastattelut on tehty kahdessa helsinkiläisessä moniammatillisessa hankkeessa, joissa tarjottiin tukea yhdeksäsluokkalaisten nuorten koulunkäyntiin tai vapaa-aikaan⁴. Antti Kivijärvi (aineistositaateissa AK) puolestaan hyödyntää vuoden 2005 aikana tehtyjä monikulttuuristen nuor-

⁴ Sanna Aaltonen on osallistunut artikkelin kirjoittamiseen työskennellessään Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimusprojektissa *Mahdollisia ja todennäköisiä tulevaisuuksia* (2008–2010).

ten haastatteluja⁵. Tarja Tolosen (aineistositaateissa TT) aineisto koostuu 39 13–17-vuotiaiden nuorten haastattelusta, joista kuusi on tehty Kajaanissa ja 33 Helsingissä. Kuvaa täydentää etnografisella tutkimusotteella kerätty aineisto, joka sisältää havainnointia, valokuvia, piirroksia sekä työntekijöiden haastatteluja. Viittaamme myös Jani Merikiven tutkimusaineistoon, jossa on tutkittu nuoria *Habbo Hotel* -sivustolla. Yhteensä me luvun kirjoittajat olemme haastatelleet yli 140 nuorta, joista noin puolet on poikia ja puolet tyttöjä. Aineistoissamme painottuu monikulttuurisuus. Kaikilla Peltolan ja Kivijärven haastatelluilla ja osalla Tolosen (15/39) ja Aaltosen (7/32) haastatelluista on monikulttuurinen tausta. Useilla Aaltosen ja Tolosen haastattelemissa nuorilla puolestaan on työväenluokkainen tausta⁶.

Luku rakentuu pitkälti empiiristen aineistojen varaan, ja siinä tarkastellaan ystävyksiä monenlaisissa konteksteissa. Näitä konteksteja kietoo kuitenkin yhteen käymämme keskustelu ystävyksien yhteiskunnallisesta muotoutumisesta. Pohdimme aluksi ystävyden merkityksiä nuorten vapaa-ajalla, erityisesti muualla kuin ohjatuissa harrastuksissa. Tämän jälkeen siirrymme tarkastelemaan, miten ystävyssuhteet muotoutuvat ja mihin ne perustuvat. Toisin sanoen kysymme mikä nuoria yhdistää ja toisaalta erottaa. Lopuksi paneudumme siihen, miten ja millaisen vapaa-ajan tekemisen – tai tekemättömyyden – kautta ystävyys käytännössä aktualisoituu. Käsittelemme ”hengailua” sekä hyvän ja pahan vapaa-ajan määrittelyjä ystävyksien muotoutumisen näkökulmasta.

YSTÄVIEN MERKITYS JA YSTÄVÄPIIRIEN MUOTOUTUMINEN

Nuorten ystävyssuhteista ja niiden muodostumisen mekanismeista on tärkeää käydä tutkimuksellista keskustelua, koska ne ovat kenties keskeisin osa nuorten vapaa-aikaa. Esimerkiksi Tarja Tolosen haastatteluaineiston mukaan nuorten arki rakentuu usein kaverisuhteiden ympärille.

Kyselytutkimukset vahvistavat haastatteluaineistoissa esiin tuotua ystävyksien

5 Kivijärven hyödyntämät haastattelut on kerätty Nuorisotutkimusverkoston tutkimushankkeessa *Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen*. Nuorten haastattelijoina ovat toimineet Veronika Honkasalo, Heli Kim, Heli Niemelä, Miikka Pyykkönen ja Anne-Mari Souto. Tutkimushankkeessa monikulttuurisilla nuorilla tarkoitettiin nuoria, jotka ovat itse syntyneet, tai joiden vanhemmista ainakin toinen on syntynyt ulkomailla.

6 Työväenluokkaisella taustalla viitataan tässä nuorten vanhempien ammatteihin.

merkittävyyttä. Ensinnäkin, lähes puolet nuorista tapaa vapaa-ajallaan ystäviään päivittäin ja useampi kuin neljä viidestä vähintään viikoittain (Myllyniemi 2009a, 88). Toiseksi, nuoret pitävät merkittävimpänä yhteiskunnallisen syrjäytymisen syyinä ystävien puutetta (Myllyniemi 2006, 34–35; ks. myös Törrönen & Vornanen 2002). *Nuorten elinolut 2008* -vuosikirjan mukaan ihmissuhteet olivat yhteydessä yleiseen tyytyväisyyteen: ne olivat työtä, koulutusta ja aineellista hyvinvointia voimakkaammin elämään tyytyväisyyttä lisääviä (Myllyniemi 2008b, 72–73).⁷

Nuoret liittävät monenlaisia merkityksiä ystävyys- ja kaverisuhteisiinsa. Niiden odotetaan olevan vastavuoroisia, luottamukseen perustuvia ja pyyteettömiä. Vapaa-aikaan ja kaverisuhteisiin kuuluu hauskanpito, huuleneitto ja *huumori*. Tämä on olennainen ja tutkimuksessa vähän huomioitu nuorisokulttuurinen elementti: nuorille huumori on tärkeää ja nuoret kehittävät keskenään omaa yhteisöllisyyttään juuri huumorin kautta – esimerkiksi nuorisotalolla (ks. Perho 2010) tai koulussa (ks. Willis 1984; Kehily ja Nayak 1997; Tolonen 2001).

Kaikki ystävät eivät ole kuitenkaan nuorille samalla tavalla merkityksellisiä. Pitkä yhteinen historia mahdollistaa luottamuksellisen suhteen syntymisen ja läheisyyden tunteen kokemisen. Nuorten haastattelupuheessa ”ystävä” ja ”kaveri” toimivat usein käsitteellisenä apuna eroteltaessa omasta tuttavapiiristä eriasteisia siteitä ja sitoutumisia. Helsinkiläinen 17-vuotias tyttö kertoi:

TT: Niin – kaverin ja hyvän ystävän välillä, mikä ero?

H: Kaverin – no sä voit kaverille purkaa paljon, tai hyvälle hyvälle ystävälle sä voit purkaa paljon enemmän, ja paljon enemmän sä semmoisen kanssa soittelet, sille sä voit sanoa periaatteessa mitä sä vaan haluat, tai sille voi niinku sanoa enemmän. Ja sitten taas kaveri on semmoinen, että kyllä sä nyt sillekin voit kertoa niinku vähän kaikenlaista. Mut ei välttämättä kumminkaan koko totuutta, ja siin on aina se muuri välissä, periaatteessa.

TT: Kuinka paksu se muuri on?

H: Ei se paksu oo. Mutta se on kumminkin, ett sen yli ei välttämättä mennä. Ellei sitä sitten tuu hyväks kaverieks enemmän. Silleenhän se hyvä kaveruus just tulee, että jakaa asioita ja sitten sitä lähentyy.

7 Läheisten sosiaalisten suhteiden merkitystä on korostettu myös koko Suomen väestön vapaa-aikaa kartoitavissa ja tilastokeskuksen aineistoihin perustuvissa tutkimuksissa (ks. Liikkanen 2009). Etenkin ”ydinperheen” (vanhempien ja lasten suhteiden) merkityksen on katsottu säilyneen suurena jälkimoderneista lähiyhteisöjen hapertumista ja yksilöllisiä valintoja korostavista aikalaiskeskusteluista huolimatta (esim. Jallinoja 2009). Ikätoverisuhteiden merkitys näyttää pitkäikäisaineistojen valossa korostuneen nuoremmilla ikäkohorteilla. Lisäksi on havaittu, että ystäviin pidetään tiiviimminkin yhteyttä juuri nuoruusvuosina. (Melkas 2009, 35–39.)

Nuorten näkökulmasta ystävyksien muotoutumista ei ole aina helppo selittää tai perustella. Kysymys siitä, mitkä asiat yhdistävät ystävyksiä, osoittautuu usein haastatteluissa vaikeaksi vastattavaksi ehkä abstraktisuutensa takia. Se voi olla vaikeata myös siksi, ettei ystävyyttä välttämättä analysoida tai reflektoida, se vain on. Nuorten mainitsema yhteisiä tekijöitä ovat paikallisuuteen, kuten asuinpaikkaan ja kouluun, harrastuksiin sekä elämäntyyliin liittyvät asiat. Myös arvot, poliittiset ja uskonnolliset kysymykset, erottavat ja yhdistävät nuoria toisiinsa.

Yhtäältä ystävyksien muotoutuminen on nuorten mielestä kiinni tekijöistä, joihin nuoret eivät voi vaikuttaa, kuten asuinalueesta. Toisaalta ystävyystyminen tapahtuu yksilöllisten kiinnostusten kohteiden ja harrastuneisuuden seurauksena. Kaikissa näissä tekijöissä on kuitenkin vähintään potentiaalinen luokkaulottuvuus: taloudellisella, kulttuurisella ja sosiaalisella pääomalla on merkitystä sille, minkälaisella alueella asutaan, minkälaiseen vapaa-ajan toimintaan lapsia pyritään ohjaamaan tai minkälaisiin harrastuksiin heitä on ylipäätään mahdollista ohjata. Joissakin Aaltosen haastatteluissa ystäväpiiriä näyttää yhdistävän myös esimerkiksi laitostausta ja sen kautta samantyyppiset kokemukset omaan päätäntävaltaan kohdistuneista rajoituksista, vaikka näihin ei suoraan viittaisi erityisinä yhdistävinä asioina. Seuraavassa lainauksessa haastateltavana ollut 17-vuotias helsinkiläistyttö mainitsee tyylin yhdistäväksi tekijäksi sekä korostaa ystäväpiirin laajuutta, mikä on tyyppillistä erityisesti katukulttuuriin suuntautuneiden nuorten (vrt. Karvonen & Rahkonen 2002; Honkatukia 1998, 51–52) puheessa.

SA: No mitä sä sanosit, mitkä asiat silleen yhdistää sua ja sun kavereita, miks just te ootte kavereita? Sä sanoit, että te ootte vähä samoilta pihoilta? Miks te ootte pysyny kavereina?

H: No me ollaan niin samantyyliisiä. Me kaikki kuunnellaan niin samanlaista musiikkia. Me vaan tullaan toimeen niin hyvin. Et sit just näihin ihme hevariporukoihin, mitä saattaa nähä joskus stadissa - ei ny enää niitä mun kavereita, joita siel pyörii, ni niit ei enää nää. Mut sit niin ku suureen osaan niihin mä oon tutustunu sit silleen, et ollaan vaan menty hengäilee sinne. On ollu joku yks tuttu, ja sit jos on ollu vaik joskus kesällä humalassa siellä, niin sit tulee vaan puhuttuu jolleki ihan rändömille tyyppille. ”Hei, sul on tosi hieno takki.” ”Ai jaa, joo.” Niin ku silleen pälä-pälä-pälä. Sit on hirveen paljo kavereit tullu sitä kautta ja hirveesti tuttuja.

Tarja Tolosen tutkimuksessa haastatelluista nuorista monet ulottavat ystävyystarinansa lapsuuteen, jolloin elämänpiiri on ollut melko pieni ja ystävyysien muotoutumiseen on vaikuttanut se, ketkä ovat leikkineet samoilla pihilla tai olleet samassa päiväkodissa ja koulussa. Ystävyystymisen paikat sijaitsevat tietyillä asuinalueilla, jotka etenkin suuremmissa kaupungeissa eroavat toisistaan niin sosioekonomisten tekijöiden kuin maineenkin osalta. Vaikka nuorten ystävät saattavat vaihtua, kuvaa ystävyys-suhteita myös jatkuvuus. Joillain on sama ystävä useita vuosia ja varsinkin tytöillä esiintyy niin sanottuja paras kaveri-suhteita. Samalle koululuokalle sijoittuminen auttaa pitämään näitä lapsuuden suhteita yllä. Toisaalta vanhemmiten nuorten elämänpiiri kasvaa liikkumisen ja internetin myötä, ja osalla 14–15-vuotiaista nuorista on hyvinkin laajat ystävyys-suhdeverkot.

Yhteinen historia on tärkeä sosiaalisuuden kehystäjä. Seuraavassa Peltolan haastattelema 25-vuotias somalitaustainen helsinkiläinen nuorimies määrittelee ystävyys-suhteidensa taustaksi ennen muuta yhteisen historian. Lapsuudesta tai vuosien takaa kestäneet ystävyys-suhteet saivat muillakin haastateltavilla toisinaan erityisaseman: niiden vahvuus on juuri pitkässä historiassa, eikä niiden arvo välttämättä liity siihen, pystyvätkö ystävykset tämänhetkisessä elämäntilanteessaan tapaamaan usein tai viettämään paljon aikaa yhdessä.

Siis siin ei oo mitään niinku rajoja kummiskaan, jos on, jos on kaveri. Jos on kerran kaverit, niin ei ne, ei ne, ei ne lähe sen takii, etne on, et sä oot jotenki erilainen, tai se. Että, enemmänkin kysymys on siitä et, onks kasvettu yhdessä vai ei. Ja me ollaan tosiaan kasvettu yhdessä.

Myös sukupuoli vaikuttaa ystävyysien dynamiikan taustalla. Usein lähimmät ystävät ovat samaa sukupuolta, ja tytöt ja pojat ovat kouluissa ja nuorisotaloilla omissa ryhmissään. Tyttöjen ja poikien keskinäisten ystävyys-suhteiden on tulkittu eroavan toisistaan niin, että poikien suhteet ovat toiminnallisempia ja tyttöjen suhteet perustuvat enemmän kokemusten jakamiselle ja luottamukseen. (Aapola 1991; Tolonen 2001; Hey 1997; Thorne 1993; Aaltonen 2006; Berg 2010.) Vaikka nuoret viihtyvät myös sekaryhmissä, sukupuolisten rajojen ylittäminen tuo jännitteitä nuorten arkeen koulussa ja vapaa-aikana samoin kuin hetero- kuin homoseksuaalisetkin seurustelusuhteet.

Huolimatta näistä taustalla vaikuttavista erilaisista rakenteellisista ja kulttuurisista tekijöistä nuoret korostavat yksilöllisyyden merkitystä ystävyys-suhteissaan; niin valintojen osalta kuin ystävien laadussa. Vaikka osa nuorista

tunnistaa ystäväpiirejä yhdistävinä ja erottavina tekijöinä esimerkiksi päihteet tai nuorisokulttuurisen tyylin, on yksilöllisyyden painottaminen ystävyys-suhteiden ja niihin liittyvien identifikaatioiden pohjana varsin yleinen nuorten puhetapa. Ystävyysuhteiden ja -verkostojen luomisessa annetaan suuri paino yksilöllisille ominaisuuksille, erityisesti sille, kuinka ”sosiaalinen” on. Esimerkiksi Peltolan haastattelema 19-vuotias venäläistäustainen nuori nainen pääkaupunkiseudulta kertoo saavansa aina helposti ystäviä:

[M]ä oon nyt semmonen ihminen, ett mä tykkään puhuu ihmisten kanssa. Mä tykkään tutustuu ihmisiin. Et aina ku meen johonki uuteen paikkaan, tai jos mä tuun esimerkiks yksin johonki nuorisotilaan, tai se että ”hei, olen [sanoo nimensä], oikeen hauska tutustua ja mä haluan uusia kavereita” ja silleen.

Ilmiön voi katsoa liittyvän laajempaan yksilöllisyyden merkitystä painotta-vaan keskusteluun: oli sitten kyseessä pukeutuminen, vapaa-ajan vietto tai ammatinvalintakysymykset (Tolonen 2002; Salasuo 2007). Esimerkiksi Leena Suurpään (2002) mukaan tutkimuskirjallisuudessa on yleistä katsoa nuorten ystävyysuhteiden ja yleisemmin sosiaalisten suhteiden olevan kasvavassa määrin neuvoteltavissa. Joustavuuden katsotaan olevan niiden keskeinen ominaisuus, eikä niiden nähdä välttämättä perustuvan jaettuun sosiaaliseen tai kulttuuriseen taustaan. Suurpään haastattelemat nuoret itse kertoivat yhtäältä yhteisyyden tunteen, emotionaalisen sitoutumisen ja luottamuksen, mutta myös ystävien erilaisuuden ja moninaisuuden kuvaavan ystäväpiirejään. (Mt. 81–83.) Nuorten puheessa on siten piirteitä, jotka yhdistyvät muiden muassa Anthony Giddensin (1991) ajatuksiin sosiaalisten suhteiden katkellaisuudesta ja neuvoteltavuudesta, kuten yksilötoimijoiden merkityksen korostaminen ja ryhmittymien limittyminen toisiinsa. Läheisimmissä ystävyysuhteissa erot ja erilaisuus eivät näyttäyty ystävyyttä uhkaavana tekijänä, vaan ystävyteen kuuluu myös keskinäinen erilaisuus. (Suurpää 2002, 91).

Antti Kivijärven aineistoissa monet monikulttuuriset nuoret pidättäytyvät kuvailemasta ystäväpiirejään esimerkiksi etnisen tai kulttuurisen taustan yhdistäminä, vaikka näin on tilastoaineistoihin perustuvien tutkimusten mukaan väitetty olevan (esim. Kao & Joyner 2004; Kivijärvi & Harinen 2009). Moni tutkimuksemme osallistunut nuori pyrki korostamaan sosiaalista ja kulttuurista kameleonttimaisuuttaan, ja halua sekä kykyä tutustua monenlaisiin nuoriin ennakkoluulottomasti. Lisäksi monet nuoret korostivat laajaa ja moninaista tuttava- ja ystäväpiiriä. Niin ikään Sami Myllyniemen (2009, 96–100) mukaan

noin kaksi kolmasosaa nuorista kertoo kuuluvansa johonkin kiinteään ryhmään tai ystäväpiiriin, mutta vain seitsemän prosenttia heistä johonkin ”tyyliin” tai alakulttuuriin. Useimmat nuoret vaikuttavat siten asettavan etusijalle sellaisia ryhmiä, jotka eivät muodostu yhtenäisen taustan, pukeutumisen tai muun ulkoisen tunnusmerkistön perusteella.

Yksilöllisyyden ihanne ja yksilöille annettu vastuu korostuvat Kivijärven aineistossa paikoitellen melko ongelmallisellakin tavalla. Kiusaaminen tai rasismi kiinnittyy monesti synnynnäisiin ominaisuuksiin tai yksilön identiteettiin, kuten ihonväriin tai kulttuuriseen taustaan (ks. Souto 2011). Tästä huolimatta selviäminen vaikeista tilanteista jää usein yksilön vastuulle. Kuten alla olevasta itäsuomalaisessa kaupungissa asuvasta hollantilaistaustaisen naisen haastatteluotteesta käy ilmi, hyökkäyksiä vastaan puolustautuessa ei välttämättä apua pyydetä.

AK: Mites koulussa sitte? Olikse se, kiusattiinks sua tai pärjäsikse? Olikse siellä sitte parempi?

H: No kyl niinku alussa oli. Mut sit mie sanoin niinku vastaan. Pistin niinku nyrkit pystyyn, et ”nyt lopettakaa toi”, nii kyl se sit niinku loppu.

Leena Suurpää (2002, 85) onkin todennut, että yksilöllisyyden ja erilaisuuden painotuksista huolimatta nuorten ystäväpiirit ovat useimmiten melko yhtenäisiä suhteessa tiettyihin keskeisiin tekijöihin, joina voinee pitää esimerkiksi sukupuolta, kansallisuutta, etnistä ”toiseutta” tai luokkataustaa. Vaikka läheisimmissä ystävyysuhteissa erilaisuutta korostetaan ja arvostetaan, puheen kääntyessä omien ystävyysuhteiden ulkopuolelle erilaisuuden merkitykset muuttuvat. Siinä missä lähimmissä ystävyysuhteissa keskinäinen erilaisuus nähdään myönteisessä valossa ja yksilöllisyytenä, niin puhuttaessa näiden suhteiden ulkopuolisista ja kulttuurisesti vieraista henkilöistä, erilaisuus määrittyykin poikkeavuudeksi, jonka mukana kasvaa myös riski syrjinnän kohteeksi joutumisesta. (Mt. 85–86.) ”Toiseudelle” annettavat merkitykset ovat usein myös sisäisesti ristiriitaisia, sillä toiseuttamisen kohteeksi joutuva nuori nähdään helposti sekä uhrina että uhkana (Honkatukia & Suurpää 2007, 51–52). Usein oman ystäväpiirin ulkopuoliset nuorisoryhmittymät saatetaan nähdä myös sisäisesti omaa ryhmää yhtenäisempänä, jolloin ryhmäjäsensuus ei näyttäydykään enää yksilöllisyyteen ja luottamukseen perustuvana, vaan rakenteellisempana kuulumisena (Suurpää 2002, 90–91).

RYHMIIN KUULUMISEN RAJOITUKSISTA JA MAHDOLLISUUKSISTA

Ystävyyssuhteiden muotoutumisen yksilöllinen tai persoonallinen perusta ei näyttydy kaikille nuorille yhtä selkeänä. Nuoret saattavat törmätä suku-puoleen, luokkaan ja erilaisiin paikallisuuteen liittyviin ryhmäerotteluihin. Kaikki eivät voi edustaa mitä tyyliä tahansa, eivätkä kuulua mihin ryhmään tahansa (Tolonen 2010). Etenkin Suomeen muuttaneet ja mahdollisesti ulkoisesti ”suomalaisuudesta” eroavat nuoret tunnistavat, tai tunnustavat, kulttuuriseen tai etniseen taustaan perustuvien ryhmäjakojen olemassaolon (ks. myös Tolonen 2002; Hautamäki 2004; Tolonen 2010; Haikkola 2010). Näiden nuorten näkökulmasta monenlaiset ja kenties molemminpuoliset olossulkemiset ovat arkisia asioita. Kivijärven aineistossa pääkaupunkiseudulla asuva kiinalaistaustainen nuori nainen ilmaisee asian seuraavasti:

Mun mielestä, jos esimerkiksi kokoontuu suomalaiset ja jotain niinku ulkomaalaisnuoria yhteen, niin sit sä näet, että suomalaiset yleensä seisovat omissa piirissään, ja sit ulkomaalaiset seisovat omissa piirissä.

Etenkin monien maahanmuuttajataustaisten nuorten kokemukset rasismista saattavat sulkea heitä suomalaisnuorten vertaisyhteisöjen ulkopuolelle. Puolustautuminen ja oman identiteetin suojaaminen yhteisinä kokemuksina voivat rakentaa olossuljettujen keskinäistä solidaarisuutta (vrt. Souto 2011, Keskisalo 2003; Rastas 2002). Maahanmuuttajataustaisia nuoria yhdistääkin mahdollisesti toiseuden asema suomalaisessa yhteiskunnassa, ei niinkään yhteinen kansallisuus (ks. Tolonen 2002 & 2010; Hautamäki 2004; Honkatukia ja Suurpää 2007). Katrine Fangen nimittää Norjassa tekemässään tutkimuksessa osloilaisten monikulttuuristen lähiöiden nuorten ryhmittymiä ”erilaisuuden yhteisöiksi” (*community of difference*), joissa nuoret voivat tuntee kuuluvansa joukkoon, toisin kuin kouluissaan tai Oslon muissa kaupunginosissa (Fangen 2010; 140, 146; ks. myös Vestel 2009). Tällainen yhteisöllisyyden kokemus ei kuitenkaan edellytä rankkoja kokemuksia avoimesta rasismista, vaan sen perustana on usein ulkopuolisuuden tunne suhteessa ympäröivään yhteisöön, sekä yhteiseksi katsottu historia ja molemminpuolinen ymmärtäminen, kuten Kivijärven aineistossa Helsingissä asuva venäläistaustainen nuori nainen tuo esille.

Sitten, kun mä oon huomannut itse sen, että asuessani Suomessa, niin tuntee aika usein itsensä jotenkin joissain tapauksissa ulkopuoliseksi. Ja se, että joku muu ihminen on, vaikka se onkin erimaalainen tai niin kuin itse, niin hän ehkä ymmärtää enemmän niitä kokemuksia, mitä itse on käynyt läpi. Ja ymmärtää muutenkin sitä tilannetta ja... Se tuntuu aika jotenkin, musta tuntuu aina tosi hyvältä, kun mä oon kaveriporukassa, jossa on erimaalaisia ihmisiä.

Erilaisiksi määrittyvät nuoret joutuvat ottamaan kantaa omiin taustoihinsa ja selittämään niitä erityisesti uusissa sosiaalisissa tilanteissa (Rastas 2007, 114–115). Vaikka esimerkiksi suomalaisten nuorten maahanmuuttajataustaisille ystävilleen esittämät kysymykset näiden etnistä tai kulttuurista taustoista ovat osaltaan vilpittömän hyvántahtoisia ja perustuvat kiinnostukseen vierasta kulttuuria kohtaan, ei toistuviin uteluihin aina jakseta vastata. Siksi tärkeitä ovat myös ”omanmaalaiset” ystävät, joille nuoret eivät ole selitysvelvollisia, eivätkä koe olevansa erilaisia heidän seurassaan⁸.

Marja Peltolan aineistossa nousee esille, että mikäli ystäväpiirit ovat toisistaan erillään, ei niiden yhdistäminen aina ole ongelmatonta, vaikka nuori itse pystyisi kuulumaan ”kameleonttimaisesti” eri piireihin, (vrt. Honkasalo ym. 2007, 21). Kullakin sosiaalisella piirillä on omat käyttäytymistapansa ja koodistonsa, ja nuori voi piirien sekoituessa olla yllättäen epävarma siitä, miten hänen tulisi käyttäytyä. Tätä kuvaa 19-vuotias kurditaustainen nuori nainen kertoessaan syntymäpäiväjuhlistaan:

No, jos ihan miettii, vaikka just, et oon kavereitten kanssa ja näin, niin kyl silloin mä koen, et mä oon tavallaan täysin suomalainen, koska mä oon ihan samanlainen ku ne. Mut sit, jos miettii, vaik tässä ei pitäis välttämättä olla mitään sellasta et tuntuis oudolta, mut et ku mulla on esimerkiksi jotkut sellaset, viime kesänä kun mulla oli 18-vuotissynttärät, niin siellä oli tosi paljon iranilaisia. [...] Ja sit, ku mun pari suomalaista kaveria tuli sinne, mä huomasin sen, et mä olin tavallaan tosi, ite hämmentynyt siitä tilanteesta. Se, et ku kaikki on sillai, et tuu tanssii, tuu tanssii, niinku sitä iranilaista tanssia, ja sit ku mun kaverit ei osaa sitä. Ja sit kun kaikki mun ympärillä muut puhuu kurdia ja mä puhun mun parille kaverille suomee, niin. [...] Jos meil on just jotain iranilaisii juhlii, niin kaikki on tosi semmosia eloisia ja puhuu tosi kovalla äänellä ja näin, ja et silloin mä oon ite rento

8 Tämä näyttää Aaltosen aineiston perusteella pätevän muihinkin nuoriin, jotka ajattelevat poikkeavansa valtavirrasta esimerkiksi asumisjärjestelyjen (kodin ulkopuolelle sijoitetut) tai koulunkäynnin (erityisopetukseen osallistuvat) suhteen.

kans siinä tilanteessa, koska se on just vaan se iranilainen ympäristö. Ja sit, jos mä oon suomalaisten kaa, niin sit mä tavallaan käyttäydyn ihan, tai mä en osaa selittää sitä, mut mä oon ihan niinkuin myös ne. Joskus, jos on sattunut tollasia, et porukka on sekottunu, niin, sit se on vaikeeta mulle ehkä vähän, et ku mä en tiedä, miten mun pitäis olla.

Lotta Haikkolan (2010) mukaan maahanmuuttajataustaiset nuoret liittyvät itsemäärittelyissään ulkomaalaisuuteen yhtäältä erottautumisen suomalaisuudesta ja toisaalta avoimuuden, kosmopoliittisuuden ja erilaisuuden suvaitsemisen kaltaisia positiivisia määreitä. Monilla haastatelluilla monikulttuurisilla nuorilla on aineistojemme perusteella usein laajat ystävöystyöryhmät, joihin kuului niin suomalaisia kuin maahan muuttaneita nuoria. Monikulttuurinen tausta toimii siis myös resurssina, se myös avaa portteja, eikä vain sulje niitä.

Haastatteluaineistot osoittavat myös, etteivät etniset ryhmäraajat ylittävät ystävyys-suhteet suomalaisten ja muita taustoja edustavien nuorten välillä muodostu itsestään kontaktin syntyessä. 14-vuotiaan albaanitaustaisen pääkaupunkiseudulla asuvan pojan ystäväpiiriä ei erityisesti määrittänyt yhteinen etninen tausta. Kuitenkaan ystävyys-suhteita suomalaisten nuorten kanssa ei ollut syntynyt. Tämänäyttävät ystäväpiiriin kuvaukset ovat Peltolan aineistossa poikkeuksia. Kuitenkin ne muistuttavat siitä, ettei ystävyys-suhteita valtaväestöä edustavien nuorten kanssa voi pitää itsestäänselvyyksinä niidenkään nuorten kohdalla, jotka kuuluvat niin sanottuun toiseen sukupolveen (ks. esim. Rumbaut 2004; Martikainen & Haikkola 2010).

Ryhmiin kuulumisen rajoitukset ja mahdollisuudet määrittävät toki muutenkin kuin etnisen tai kulttuurisen taustan mukaan. Nuorille piiritty paikallisia, kouluun, sukupuoleen ja alueellisuuteen liittyviä sosiaalisia rajoitustoimia. Osa rajoitustoimista perustuu nuorisokulttuurisiin tyyliin, koulunkäyntiin suhtautumiseen tai paikallisiin suosiohierarkioihin sekä yhteiskunnallisiin kannanottoihin vaikkapa eläinten kohtelusta, naiseuden ja mieheyden oikeanlaisesta esittämisestä tai maahanmuutosta (ks. Tolonen 2001; Tolonen 2010; Berg 2010; Perho 2010; Hollingworth & Williams 2010). Kouluille ja nuorisotaloille muotoutuu tiiviitä porukoita, joissa jotkut yksilöt ovat muita suosittumia. Nämä suosion kriteerit vaihtelevat ajallisesti ja paikallisesti. (Tolonen 2001; Keski-salo 2003; Berg 2010; Perho 2010.)

Toisinaan sosiaalisissa hierarkioissa pärjääminen liittyy myös hyväosaisuuteen, ja siihen, että nuorella on runsaasti erilaisia resursseja ja taitoja. Nuoret tuntuvat olevan selvillä ystäviensä vanhempien ammasteista ja perheiden

tuloista, mutta varallisuuseroilla ei ole yksiselitteistä vaikutusta ystävyysien muotoutumiselle. Yhtäältä peruskoulu ja kaupunkisuunnittelun eri asuintyyppejä sekoittava suuntaus, eli jaettu alueellinen kokemus, toimivat eri yhteiskuntaluokista tulevia nuoria yhdistävinä tekijöinä. Toisaalta nuorten kokemukset varallisuuden merkityksistä poikkeavat toisistaan: yhdelle on tärkeää tuoda esille, että varallisuuserot eivät erottele nuoria, ja toisella on katkeria kokemuksia siitä, kuinka hyvätuloisten lapsia on kielletty leikkimästä hänen kanssaan (ks. myös Aaltonen 2008) tai kuinka ystävät tuntuvat pääsevän elämässään helpolla verrattuna omaan tilanteeseen, jossa joutuu ottamaan omasta perheestään runsaasti vastuuta (Tolonen 2005a & 2005b).

Tolosen haastattelema 17-vuotias tyttö kertoo ystävyysien päättymisestä, ja siihen johtaneista tekijöistä. Hänen pohdintansa tilanteesta on mielenkiintoinen ystävyysien muotoutumisen ja niihin vaikuttavien tekijöiden kannalta.

TT: Miks sul tuli semmoinen filis, et sun pitää tehdä se (katkaista ystävyys)?

H: En mä tiedä... Mä olin jotenkin, mä oon aina ollut kateellinen Merville jostain, mä en tiedä mistä se. Siis hänellä oli... Ku mä oon aina, aina asunut äidin kanssa kahdestaan. Ja heillä oli aina, ett heill oli tietokone, ja hänellä oli pikkusisko, ja heillä oli kissa, ja Mervillä oli aina hienompia vaatteita, ja hän oli parempi koulussa, ja pojat tykkäs hänestä. ... Mä tunsin jotenkin alemmuudentunnetta. Ja sit se oli jotenkin, ett no niin, kerrankin MÄ tein sulle paskat. En mä tiedä mistä se on tullut, mutta jotenkin se tuntu hyvältä silloin.

Ystävyysien katkeamisessa merkityksellisinä näyttäytyvät asiat, joita haastateltava toivoo itselleen, kuten suurempi perhe, kotieläin, poikien suosio, mutta myös tulo- ja koulutusresurssit. Luokkaraja näyttäytyy tässä haastateltavan mainitsemisessa materiaalien resurssien välisissä eroissa, jotka muiden asioiden rinnalla vaikuttavat haastateltavan omanarvontuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin, sekä värittävät ystävyysien muotoutumista ja suhteiden katkeamista. (Ks. myös Skeggs 2004a).

INTERNET JA SOSIAALISUUS

Internet on keskeinen nuorten ystävyysien muotoutumisen ja etenkin ylläpitämisen kanava. Tietokonevälitteinen kavereiden kanssa kommunikointi

(mm. Messenger, IRC Galleria, Facebook) on myös haastatelluille nuorille osa arkea. Julkisessa keskustelussa verkko näyttäytyy usein joko mahdollisuutena tutustua uusiin ja samoista asioista kiinnostuneisiin nuoriin paikasta riippumatta, tai toisaalta uhkana monenlaisten vihayhteisöjen ja eristäytymisten muodossa. Suurin osa Tarja Tolosen haastattelemista nuorista kuitenkin tapaa netissä samoja kavereita kuin kasvokkainkin – virtuaalisuus siis lomittuu vahvasti kasvokkain tavattujen sosiaalisten suhteiden kanssa (ks. luku 4 ja 5). Monilla on tämän lisäksi ”kaverinkavereita”, joiden kanssa on jossain tekemisissä esimerkiksi Facebookissa.

Seuraavasta itähelsinkiläisen 14-vuotiaan tytön esimerkistä käy ilmi, miten nuoret käyttävät internetin keskustelupalstoja sopiakseen tapaamisia ystäviensä kanssa. Yhtäältä he saattavat tavata siellä myös uusia tuttuja, mutta suurin osa nuorista käyttää verkkoa omien ystävyysuhteidensa ”jatkeena”. Toisaalta internetin avulla saatetaan pitää yhteyttä myös sellaisiin ystäviin, jotka asuvat kauempana kuin oma lähipiiri.

H: No, kyl mä käyn Mesessä, et en mä muuten ku Gallerias, Meses välil vaa, ja sähköpostin käyn kattoo.

TT: Just. Tota, kenen kans sä oot siellä yhteydessä?

H: Ystävien.

TT: Näiden samojen ystävien, vai onks sulla ihan jotkut muut ystävät, keneen sä oot tustunut vaik jossai keskusteluryhmäs siel vai?

H: No on mul pari, iha pari vaa, joihin mä oon Gallerias tutustunut, ja sitte tota.

TT: Pari kaveria, mä laitan tänne pari ystävää, okei, joo.

H: Mut sitte, muuten vaa näitä samoja henkilöitä, joide kaa mä oon arkipäivinä tekemisissä.

TT: Eli nää (sun kaverit), eli näide kans sä oot IRC-Gallerias tekemisissä, näiden. Mites sitten oot sä näiden (muuttopaikkakunnalla asuvien) kanssa?

H: Joo, niiden kans mä puhun aika paljo Mesessä ja puhelimes ja näin, sovni niiden kans, et tavataanko tai jotai tällast.

Internetin kautta siis vahvistetaan muualta löytyneitä sosiaalisia suhteita, jota havainnollistaa 15-vuotiaan tytön kertomus siitä, että hän tapasi netissä jonkun ”kaverinkaverin”, jonka oli tavannut kerran jossain juhliissa, ja nettikeskustelujen jälkeen oli taas helpompaa tutustua toiseen paremmin. Toisin sanoen ystävyysuuden solmiminen kävi joskus aaltoliikettä verkon ja kasvokkaisen maailman välillä.

Yhteisöpalveluista esimerkiksi IRC-Galleria ja Facebook ovat hyviä esimerkkejä siitä, ettei virtuaalimaailma sosiaalisuuden välineenä lähtökohtaisesti

rajoita nuorten kasvokkaista kanssakäyntiä. Sen sijaan, että käyttäjät pidättyisivät vahvistamaan virtuaali-identiteettiään ja viestimään vain internetin välityksellä tapaamiensa ihmisten kanssa, vuorovaikutus ylittää tehokkaasti verkon ja verkon ulkopuolisen elämän käsitteellisen rajan (ks. Lehdonvirta 2008). Verkon välityksellä ja kasvokkain luodut sosiaaliset suhteet sekoittuvat. Virtuaaliyhteisöt ovatkin ennen kaikkea yhteydenpidon välineitä, joiden käytön piirteet ovat kiinni sosiaalisissa mekanismeissa ja käyttäjissä itsessään.⁹

Vaikka verkossa ollaan pitkälti samojen ystäväpiirien kanssa tekemisissä kuin sen ulkopuolellakin, joissakin tutkimuksissa on väitetty, että internet voi murtaa sukupuoleen, etnisyyteen ja luokkataustaan perustuvia rajanvetoja (esim. Parks & Floyd 1996). Väite kuuluukin, että verkossa vuorovaikutus tapahtuisi kasvokkaiseen kanssakäymiseen verrattuna huomattavasti heterogeenisempien verkostojen välillä (ks. Chambers 2006, 136). Verkon keskustelupalstoilla voi painottua ennen kaikkea yksilön tiedot, kommunikaatiotaidot ja mielipiteet. Ainakin osin kasvottomien keskustelijoiden taustat tai fyysiset ominaisuudet eivät siten saisi suurta merkitystä (Walther 1992; ks. myös luku 4 ja 5). Verkossa muodostuvia monenlaisia ystävyysuhteita sekä niiden leviämistä kasvokkaiseen vuorovaikutukseen olisi syytä tutkia vastaisuudessa tarkemmin ja uusin aineistoin myös Suomessa.

Aineistojemme perusteella virtuaalinen elämä ei kuitenkaan eroa suuresti nuorten muusta elämästä sinänsä, vaikka virtuaalisuus tuo väljyyttä siihen, kuka voi olla sosiaalisesti tekemisissä kenenkin kanssa. Seuraava tyttö kertoo eläneensä aiemmin ”kuplassa”, koska koki, ettei häntä oltu hyväksytty koulussa ja kaveripiireissä omana itsenään. Hän oli kokenut vähättelyä ja jääneensä toisinaan myös kaveripiirien ulkopuolelle. Myöhemmin hän kertoi luoneensa uusia kontakteja netin kautta.

H: No, siis ehkä se niinku aiheutti sen vihan sitä ympäristöä kohtaan, ja sitä, et mä halusin pois. Ja mä muistan, et mul oli yhes vaihees 13-vuotiaana tosi vaikeeta, et mul oli sellanen olo, et mä elän kuplassa, miss on vaan tietyt ihmiset, enkä mä

9 Verkon ja kasvokkaisen maailman lomittuminen ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti. Joidenkin internetin yhteisöpalveluiden kohdalla nuoret eivät aina halua tai voi sulauttaa verkon kautta rakentunutta sosiaalista verkostoa muihin sosiaalisuuksiin. Nuoret eivät välttämättä halua yhdistää keskenään mahdollisesti ristiriitaisia verkossa muodostuneita sosiaalisia suhteita (esim. vihayhteisöt) ja muita ystäväpiirejä (esim. koulukaverit). Toisaalta monet internetin yhteisöpalvelut ovat suljettuja, eikä käyttäjä näin voi itse vaikuttaa siihen kuka on yhteisön jäsen. (Merikivi 2010)

pääse sieltä mitenkään pois. [...] Ja siis, mä luulen, et täs on ehkä yks aika mielenkiintoinen, et tää kupla, niin se vaikutti mun netin käyttöön. [...] Sit mä yritin eettii kavereita netistä, ja jutella niist asioista, jotka mua kiinnosti, niin netissä. Aa, mä liityin sellaseen nettiyhteisöön tai mikä foorumiin, missä tota oli mua vanhempia ihmisiä, ja mä kirjottelin aika aktiivisesti. Sit mä tapasin niitä ihmisiä sitte ihan myös todellisessa elämässä. Ja seki oli yks kuplan murtamisprosessi. Ja mä olin tosi tyytyväinen, et mä sain tehtyy sen. Et kuitenkin pikku hiljaa mä sain sit sen murrettua ja pääsin eroon siitä ympäristöstä ja niistä pompottelevista ihmisistä, et mut otettiin sellasena, ku mä oon.

Julkisuudessa paljon keskusteltua nettikiusaamista ei aineistoissamme tule esiin, mutta sen sijaan väljyyttä ja mahdollisuuksia uusien suhteiden luomiseen sitäkin enemmän, varsinkin jos oma lähiympäristö ei tunnu antavan arvostusta. Tällöin arvostusta ja tunnustusta omalle identiteetille on mahdollista saada verkon yhdistämistä ystäväpiireistä. Näin on esimerkiksi joidenkin maahanmuuttajataustaisten poikien kohdalla, joilla on laajat sosiaaliset verkostot, joita he pitivät yllä netin avulla. Heille tämä saattaa merkitä kuulumista Fangenin (2010, 140 & 146) nimittämään ”erilaisuuden yhteisöön” (*community of difference*), jonka kautta on mahdollista kokea yhteenkuuluvuutta, ja saada tukea, toisin kuin esimerkiksi koulun tai kaupungin kasvokkaisessa arjessa.

HENGAILU

Nuorisotukijat tiedustelevat usein informanteiltaan, mitä nämä tekevät vapaa-ajallaan. Nuorten harrastusten professionaalisuutta korostavassa yhteiskunnassa viattomalta kuulostavat kysymykset saavat normatiivisen sävyn silloin, jos nuori ei ole mukana ohjatussa harrastuksessa. Jopa kysymys siitä, mitä teet vapaa-ajalla, saattaa hämmentää tai ärsyttää nuoria, jos he tulkitsevat, että heitä vaaditaan listaamaan tavoitteellisia ja aikuismaailmassa arvostettuja tekemisen muotoja. Seuraava 15-vuotiaan peruskoulua käyvän pojan kuvaus havainnollistaa organisoimattoman vapaa-ajan tekemisen – tai tekemättömyyden – sisältöjä ja muotoja.

TT: Kerro ensin mitä tarkoittaa sulle vapaa-aika?

H: Et pystyy olla kavereitten kaa ja silleen, ettei oo niinku mitään pakollist juttuu, et voi ottaa rennosti.

TT: Voi ottaa rennosti? Miten otetaan rennosti?

H: Silleen, ettei tartte niinkun pähkäillä mitään, ja voi tehdä sitä, mitä haluaa.

TT: Mitä sä eniten haluat tehdä?

H: Emmä tiä. Olla kavereitten kaa tai nukkuu.

TT: Tota, mitä, kun sä oot kavereiden kaa, ku te ette tee niin sanotusti mitään (naurahtaa,) ni mitä te sillon teette? Jotain te teette?

H: No, istutaan, hengailaan, ollaan, hengailaan siellä sun täällä, ja istutaan ja tehään jotain.

Tässä kuten monien muidenkin nuorten puheessa tuodaan esille *hengailu*, joka on olennainen osa nuorten vapaa-aikaa. Yhtäältä hengailuun viitataan silloin, kun halutaan vastata kysymykseen siitä, mitä tekee vapaa-ajalla. Hengailun sisällön avaaminen on monista nuorista vaikeaa, mutta pääsääntöisesti se tarkoittaa julkisissa, puolijulkisissa tai yksityisissä tiloissa oleskelua, istuskelua, juttelua ja kuljeskelua (vrt. Harinen 2005, 40; Tani 2010). Vaikka hengailu siis edustaa nuorten vastauksissa vapaa-ajan tekemistä, sillä toisaalta viitataan juuri tekemättömyyteen (ks. Corrigan 1980), kuten seuraavassa Kivijärven aineiston 20-vuotiaan joensuulaisen nuoren naisen haastattelussa. Hän kuvaa hengailua ohjauksesta ja ulkopuolisista paineista vapaana aikana:

AK: Mitä hengaaminen sinun mielestäsi tarkoittaa?

H: (Nauraa.) Siis ihan vaan tämmöstä yhdessä olemista. Et ei tarvi tehdä mitään. Tai voiha sitä tehdä. Joskus tekee vaikka ruokkaa ja katottaa videoita tai. Mut ei niinku, et ei mitään tekemistä. Ollaa vaa yhdessä. Semmost.

Eri aineistoissa on keskenään poikkeavista lähtökohdista huolimatta varsin samanlaisia näkemyksiä suunnittelemattoman ja organisoimattoman ajan merkityksestä. Tätä havainnollistaa myös seuraava 17-vuotias pojan helsinkiläisellä nuorisotalolla tehty haastattelu.

TT: Mikä on sun ominta vapaa-aikaa?

H: Mull on, no niit on pari. Mut yks semmoinen oma, omaa aikaa, mikä on ollut ihan pienestä mun sydämessä. Se, ett tota parit saunakaljat - okei pienenä, ei mitään saunakaljoja kyll oteltu - mutt nykyään parit saunakaljat. Sit meit on porukkaa, niinku poikaporukka, istutaan saunassa, jutellaan. Ei niinku, ei ajatella tai suunnitella yhtään mitään. Ett suunnittelemattomia juttuja. Ne on niinku, ne on mun omaa aikaa, ett ei tartte pohtia, mitä tekis huomenna. Elää siin ajassa.

Järjestäytymättömän ajan tärkeydestä kertoo omalla tavallaan myös nuorten vastaukset vapaa-aikakyselyssä siitä, kuinka omaksi he kokevat erilaiset ajanviettotavat (Myllyniemi 2009a). Vastauksissa korostuu yksin vietetty aika ja kavereiden kanssa oleminen. Kavereiden kanssa muuten vain oleminen koetaan yhdessä toimimista enemmän omana aikana. Järjestötoiminnassa vietetty aika on nuorten mielestä jo huomattavasti vähemmän omaa kuin muu kavereiden kanssa oleminen tai tekeminen, ja työssä tai koulussa vietetty aika tuntuu nuorista kaikkein vähiten omalta. Mitä organisoidummasta tai institutionaalisemmasta ajankäytöstä on kyse, sitä vähemmän se siis tuntuu omalta. Ja vastaavasti aika tuntuu sitä omemmalta, mitä vapaampaa se on – siis kirjaimellisesti vapaa-aikaa. (Mt.) Hyvin samankaltaisia tuloksia saatiin, kun vuoden 2009 *Nuorisobarometrin* kyselyssä selvitettiin, missä paikoissa ja tilanteissa nuoret kokevat voivansa toteuttaa luovuuttaan. Yhdistävänä tekijänä näiden kahden näkökulman välillä voi nähdä toiminnan vapauden tai omaehtoisuuden: mitä organisoidummasta tai institutionalisoidummasta ajankäytöstä on kyse, sitä vähemmän se tuntuu omalta, ja sitä vähemmän siellä koetaan mahdollisuuksia luovuuteen. Organisoimattoman ja omaehtoisen vapaa-ajan tärkeys nuorille luo omat haasteensa vapaa-ajan tutkimiselle, ainakin yleistettävissä olevin tilastollisin keinoin.

Hengailua luonnehtii yhdessäolon merkitys, ennakoimattomuus ja tilanteisuus, mahdollinen päämäärättömyys, mikä myös selittää sen yleisen määrittelyn vaikeutta. Mitään erikoista ei hengaillessa välttämättä tapahdu, mutta saattaa tapahtua (vrt. Corrigan 1980), ja pyrkimyksenä voi olla vain ajan tappaminen ja tylsyyden karkottaminen. Hengailu on väistämättä sosiaalista ja se tähtää tekemisen sijasta pyyteettömään yhteisöllisyyteen. Yhdessäolo sinänsä nähdään merkittävänä, eikä sitä arvioida esimerkiksi sosiaalisena pääomana, jonka tehtävänä olisi tuoda elämään tukea, uusia sosiaalisia suhteita tai vaikkapa taloudellista hyötyä (Bourdieu 1997; Tolonen 2007). Vapaa-aika ja kaverit muodostavat sosiaalisen yhtälön, jossa eletään tässä ja nyt. Seuraavassa jo edellä siteerattu työväenluokkaisesta perheestä tuleva katukulttuuriin suuntautunut poika kertoo laajasta, julkiseen tilaan pohjautuvasta suhdeverkostostaan. Luokkanäkökulmasta on kiinnostavaa, että tämä peruskoulua käyvä poika, jolla haastatteluun perustuen ei ollut kovin paljon koulutuksellisia, taloudellisia eikä kulttuurisia resursseja, arvostaa ja pitää kiinni ystäväpiiriin tasa-arvoisuudesta, eikä hän halua nostaa ketään ylitse muiden parhaaksi kaverikseen.

TT: Mainitse sun ystäviä. Ketkä on sun kavereita, kenen kans sä hengaat vapaa-aikana, kun sä hengaat? Ketkä ois vaik sun parhait kavereit?

H: No, mä oon sanonu tän kaikille, et mul ei oo parhait kavereit. Et mä en rupee arvostelee kavereit sillee, kaikki on kavereita samallail.

Toisinaan hengaamiseen liittyy myös alkoholi. Alkoholin käytön ajatellaan helpottavan tutustumista ja laajentavan tuttavapiiriä. Tanskalaiset Jakob Demand ja Jeanette Østergaard (2007) ovat pohtineet alkoholin merkityksiä nuorten juhlimisessa. He esittävät, että alkoholinkäytön tai pikemminkin kollektiivisen päihtymisen yksi funktio on siinä, että sen avulla muutetaan vanhempien määrittelemä olohuone nuorten omaksi juhlatilaksi, jossa pätevät erilaiset sosiaaliset säännöt kuin arjessa. (Mt.) Tätä voi soveltaa myös kaupunkitilaan: kollektiivinen päihtyminen määrittää joitakin julkisia tiloja ja paikkoja nuorten kontrolloimaksi ja määrittelemäksi omaksi alueeksi. Kirjoittajat tarkastelevat kollektiivista päihtymistä myös kommunikointina. Sen kautta sitoudutaan symbolisesti juhlaan ja juhlivaan ystävien ryhmään.

Juhlinnan kautta muotoutuva yhteisöllisyys on Demandin ja Østergaardin (mt., 532) mukaan epävakaa, mutta toisaalta houkuttelevaa. Samoin kaupungilla hengaaminen humalassa voi tuoda paljon uusia tuttavuuksia, jotka saattavat unohtua saman tien, mutta toisaalta niiden viehäytys voikin perustua juuri sattumanvaraisuuteen, haurauteen ja notkeuteen. Päihtyminen ja hengailu saavat siten arvonsa ei vain nuorten keskuudessa oikeutettuna hauskanpitona ja arjesta irrottautumisena, vaan myös keinona laajentaa ystäväpiiriä ja vahvistaa yhteenkuuluvuutta. Alkoholi ja päihtyminen toimivat siis potentiaalisesti nuoria yhdistävinä tekijöinä. Toisaalta erilaiset suhtautumistavat alkoholin ja päihteiden käyttöön myös erottavat nuoria toisistaan, mikä tulee hyvin esille seuraavassa yhdeksäsluokkalaisen helsinkiläistytön haastattelukatkelmassa:

SA: No, tota onks sit jotain sellasia niin ku porukoita, joissa sä et halua liikkua?

H: No, just mejjän luokassa ne, jotka polttaa ja juo ja näin, niin ne mua ei kiinnosta.

Siis ei mul silleen vastaan, jos sä haluat itte juoda ja näin, nii juo, mutta siis en mä, ku ei mua kiinnosta se, niin en mä sit haluu ollakaa niitten kaa.

Hengaamisen tilallinen ja toiminnallinen suunnittelemattomuus saattaa ulottua myös sosiaalisuuteen. Esimerkiksi kahviloissa tai ostoskeskuksissa pystyy tutustumaan myös uusiin ihmisiin, jotka jakavat tilan samasta syystä. Jotkut nuoret oleilevat suuremman osan vapaa-ajastaan kavereiden kanssa ostoskeskuk-

sessä. Tällöin sosiaalisuus on osittain sattumanvaraista: nuoret viettävät aikaa niiden nuorten kanssa, jotka tulevat paikalle. Näin nuoret saattavat tutustua kymmeneen muihin nuoriin, jotka hengaavat samassa paikassa.

Toisaalta kyseistä sosiaalisuutta ei nähdä pelkästään positiivisena. Tolosen aineistossa käy ilmi, että ulkopuolisista ostoskeskuksessa hengaaminen näyttää huonolta tai vääryltä tavalta viettää vapaa-aikaa. Toisin sanoen sitä arvotetaan usein kielteisesti niin paikallisilla nuorisotaloilla kuin kouluissakin. Paikalliset viranomaiset (sosiaali- ja nuorisotyöntekijät, vartijat ja poliisit) näkevät nuorten hengaamisessa myös sosiaalisia ongelmia, kuten häiriökäyttäytymistä ja päih-teidenkäyttöä, joihin on pyrittävä puuttumaan. Laajapohjaisen sosiaalisuuden kääntöpuolena vaikuttaa olevan kohtaamisten satunnaisuudesta johtuvat yhteentörmäykset ja konfliktit niin nuorten kesken kuin nuorten ja vapaa-ajan tiloja kontrolloivien aikuisten välillä.

Hengailu saa ristiriitaisia määritelmiä myös nuorten puheessa. Yhtäältä se näyttää keskeisenä ”omana” vapaa-ajan muotonaan, toisaalta yhdistyy helposti siihen, ”ettei ollut mitään parempaakaan tekemistä” (ks. Corrigan 1980). Toisille hengailuun liittyy kielteisiä merkityksiä, kuten sen lapsellisuus tai kytkökset alkoholikulttuuriin, mikä saa nuoret ottamaan etäisyyttä siitä. Aaltosen aiemmassa tutkimuksessa (2006) jotkut nuoret kuvasivat hengailua vaiheena, joka jossain iässä oli tärkeää, mutta hiipui vähitellen pois viimeistään yläasteen jälkeen: ”se on niin tyhmää, ni me ollaa sit ihan tavallisesti tuol omien ystävien kaa”. Viralliset ikäraajat huvittelupaikkoihin saattavat toimia yhtenä puolijulkisissa tiloissa hengailun lopettamisen merkkipaaluna. Hengailu myös muuttuu ajan myötä ja tyypillinen muutos liittyy paikkoihin ja tiloihin. Oman asuinalueen ostoskeskuksesta siirrytään keskustaan ja isompiin ostoskeskuksiin. (Aaltonen 2006.)

Osa nuorista karsastaa nimenomaan ostoskeskuksessa hengaamista. Esimerkiksi Helsingin Kampia luonnehditaan Aaltosen aineistossa *fruittareiden*¹⁰ suosimaksi, minkä takia toisenlaisiin nuorisotyyliin identifoituvat nuoret pysyttelevät poissa sieltä. Tolosen haastateltavat taas kertovat, että Kampissa käyvät tietyt ryhmät, esimerkiksi haastatteluajankohtana ”*lissut ja ulkkarit*”¹¹ (Tolonen 2010). Jotkut hengailupaikoista, kuten ostoskeskukset

10 Nuorten käyttämä fruittari-nimitys viittaa muotitietoiisiin ja ulkonäöllään tyyli-televisiiniin poikiin.

11 Nuorten käyttämät lissu ja pissis -nimitykset ovat väännöksiä Pissa-Liisa -nimityksestä, jolla yleisesti viitataan derogatiivisessa mielessä avoimen seksuaalisiin ja humala-

ja asemat, määrittyvät toisinaan keskiluokkaisesta näkökulmasta moraalisesti ”halveksituiksi” tiloiksi, jotka leimaavat siellä liikkujat näköalattomiksi *luuse-reiksi* ja ”toisiksi” nuoriksi. (Aaltonen 2006; Tolonen 2010). Halveksuntaan voi sisältyä siten luokkaulottuvuus: ne, joilla on enemmän taloudellisia ja muita resursseja, saattavat valita runsaasta joukosta muita harrastuksia, eivätkä ehdi tai halua viettää aikaa ostoskeskuksessa. Samoin siihen sisältyy kulttuurisesti ”moraalinen” ulottuvuus: joillekin hengaaminen ostoskeskuksissa osoittaa huonoa makua ja vääränlaista esiintymistä julkisesti (ks. myös Hollingsworth & Williams 2009; Shildrick & MacDonald 2007). Turussa asuva 16-vuotias tyttö kiteyttää:

AK: Mut sä sanoit aikaisemmin, että sun äiti on iloinen siitä, että sä pelaat koripalloa, koska sit sä et hengaa.

H: Niin. En mää, en mää kyl tykkää semmoisesta. Yleensä tuollakin on semmoisia nuoria niinku, ketä polttaa, juo ja tällaista. Enkä mä jaksa, en mä jaksa semmoista kattoo ollenkaan.

Samoin sukupuolityylejä arvioidaan omalla tavallaan erityisesti juuri julkisen tilan konteksteissa, esimerkiksi kouluissa (ks. Tolonen 2001; Aaltonen 2006; Berg 2010). Jotkut naisena esiintymisen tyylit, kuten *pissiksiin* liitetty avoin juominen ja kovaäänisyys, kirvoittavat monia keskustelemaan soveliaasta tavasta esiintyä tyttönä julkisessa tilassa (ks. myös Tolonen 2010; Aaltonen tulossa; Paumo 2010).

Julkisissa tiloissa hengaamisesta ottavat etäisyyttä myös osa haastatelluista maahanmuuttajataustaisista nuorista, koska he haluavat välttää ympäristöjä, joissa nuoret käyttävät päihteitä. Monikulttuurisuutta käsittelevissä tutkimuksissa onkin todettu maahanmuuttajataustaisten tai monikulttuuristen nuorten usein pyrkivän erottautumaan tietyistä suomalaisen nuoruuteen ja vapaa-aikaan melko itsestään selvästi liitetystä piirteistä, kuten alkoholin käytöstä, tupakoinnista ja vanhempia vastaan kapinoinnista (ks. esim. Niemelä 2003; Honkasalo ym. 2007). Tämä ei tietenkään pidä paikkaansa kaikkien maahanmuuttajataustaisten nuorten kohdalla, vaan myös vastakkaisia esimerkkejä on tuotu esiin

hakuisiin tyttöihin. Tosin nuoret käyttävät nimitystä myös tietynlaisen tyylin kuvauksena ilman vahvoja negatiivisia konnotaatioita. Ulkkarit puolestaan viittaa ulkomaalaisiin, mikä on usein negatiivisesti leimaava ja yksinkertaistava yleiskategoria valkoisesta ja/tai suomalaisista ulkoisesti erottuvista ihmisryhmistä.

(ks. Honkatukia & Suurpää 2007). Kaikki maahanmuuttajataustaiset nuoret eivät myöskään liitä hengaamiseen alkoholinkäyttöä tai muita negatiivisina pidettyjä ajankäytön muotoja. 17-vuotias somalialaistaustainen tyttö Helsingistä yhdistää hengailun ”tavalliseen”, jokapäiväiseen ja suunnittelemattomaan sosiaalisuuteen. Heti perään hän kuitenkin täsmentää, mitä hengailu hänen kohdallaan ei sisällä: alkoholinkäyttöä sisältävää sosiaalisuutta kuten bileitä.

MP: Mitä sä puuhaat sun vapaa-aikana sitte, jos sä et oo koulussa?

H: Kavereiden kans, hengaamassa. Yleensä Itiksessä. [Naurahtaa.] Ostoksilla tai jotain semmosta. Mut sitte... tavallisii asioita.

MP: Niin.

H: Ei ainakaan mennä mihinkään, bileisiin.

MP: Niin-niin.

H: Muuten se ois vähän... järkyttänyt koko sukua. [Naurahtaa.] Ei hankaluuskii.

Myös nuorisotalo muodostaa erityisen hengailutilan, joka on toisille mieluinen ja hyvinkin tärkeä ystävien kohtaamispaikka (Kylmäkoski 2007; Tolonen 2010; ks. myös luku 4), mutta joka aiemmissa tutkimuksissa (esim. Aaltonen 2006) on saanut nuorten osalta osakseen myös kritiikkiä ja lähes halveksuntaa. Keskiluokkaisesta näkökulmasta nuorisotalolla käyvää *mutajengiä* luonnehditaan Kivijärven analysoimissa haastatteluissa ”löysäksi” ja nuoriksi, jotka ”eivät tee mitään järkevää”. Tällaisten nuorten kiinnostuksen kohteiden epäillään rajoittuvan päihteisiin ja juhlimiseen (Aaltonen 2006). Nuorisotalo määrittynyt esimerkiksi yhden haastateltavan puheessa ympäristöksi, jossa on ”liikaa ihmisiä” – ainoastaan sellaisia nuoria, joilla on ylimääräistä aikaa ja tarve tutustua uusiin ihmisiin. ”Parempaa” vapaa-aikaa monien harrastusten muodossa viettävät nuoret pyrkivät joidenkin nuorten mukaan karttamaan nuorisotaloympäristöjä.

Havaintojamme nuorten välisistä eroista suhteessa organisoimattomaan vapaa-aikaan ja hengailuun tukevat myös brittiläisten tutkijoiden huomiot. Robert MacDonald ja Tracy Shildrick (2007) käyttävät termiä vapaa-ajan polut (*leisure trajectories*) tulkittessaan erään brittiläisen asuinalueen nuorten toimintaa. He näkevät eroja siinä, missä ja miten nuoret viettävät vapaa-aikaansa. Tämä käy ilmi varsinkin nuorten vanhetessa: nuorempana monet nuoret viettävät tietyllä asuinalueella aikaansa toisiinsa tutustuen. Myöhemmin he, joilla on motivaatio ja taloudellinen mahdollisuus, viettävät enemmän vapaa-aikaa kaupungin keskustassa tai muuttavat muualle opiskelemaan. Heidän vapaa-ajan polkunsa erkanevat tästä alueellisesta nuorisokulttuurista (*street corner society*). Osalle

paikalleen jääville nuorille kehittyi myös sosiaalisia ongelmia, toisin sanoen heidän vapaa-ajan polkunsa vahvistavat heidän paikallisia sosiaalisia suhteitaan, ja toisinaan myös ongelmia. (Ks. paikallisuudesta ja luokasta myös Shildrick & Blackman & MacDonald 2009; Hollingworth & Williams 2009).

Molemmissa, sekä brittiläisessä että suomalaisissa aineistoissa, fyysinen liikkuminen ja sosiaalinen liikkuvuus (vs. jämähtäminen) kietoutuivat yhteen. Nuorten vapaa-ajan sosiaaliset muodot ja tilat näyttävätkin arvottuvan ja kietoutuvan toisiinsa. Nuoria arvioidaan tilan käytön kautta ja jotkut tilat määrittävät tiettyjen nuorten tiloiksi (ks. luku 4). Tiloista, tyyleistä ja ryhmään kuulumisista käydään paikallista ja tilaan liittyvää rajankäyntiä. Vaikka aluksi esittelimme monenlaisia sosiaalisuuksia sinänsä arvostettavan, huomaamme pian, että nuorten vapaa-ajan viettoa lävistävät hyvin erilaiset merkitykset. Vapaa-ajan vietto ei olekaan kaikille samaa, kaikkien vapaasti valittavissa ja missä tahansa tapahtuvaa (Chambers 2006).

PAHA VAPAA-AIKA JA PAHAT KAVERIT?

Edellä käymämme keskustelu hengailun merkityksistä tuo esille nuorten vapaa-aikaan ja sosiaalisuuteen liittyvän arvottamisen. Hengailua saatetaan ylenkatsoa ja pitää ei-toivottavana. Lisäksi osa nuorten vapaa-ajanvietosta määrittyi laittomaksi ja herättää yhteiskunnan kontrollikoneiston (ks. myös Blackman 2011).

Tommi Hoikkala (1993, 92–96) on kirjoittanut nuorten vapaa-ajan ja erityisesti harrastustoiminnan moraalista ulottuvuudesta vanhempien puheessa. Nuorten ”vapaa” vapaa-aika ja ”katu” näyttäytyvät vanhemmille usein uhkana, jota torjutaan tarjoamalla nuorelle hyviä harrastusmahdollisuuksia. Näissä keskusteluissa nuorten (murros)ikä näyttäytyy riskitekijänä, joka saattaa olla mukana vetämässä nuoria pois hyvien harrastusten parista ”mitään tekemättömyyteen” ja ”kadulle”.

Peltolan aineiston vanhempien haastatteluissa toistuu usein käsitys harrastustoiminnan toivottavuudesta nuorten vapaa-ajalla. Harrastustoiminta edustaa joillekin vanhemmille hyvää vapaa-aikaa, joka opettaa nuorelle erilaisia taitoja, edistää hyviksi katsottujen sosiaalisten suhteiden syntymistä ja pitää nuoret poissa niistä vapaa-ajanvieton tavoista, jotka ovat kontrolloimattomia ja siksi myös mahdollisesti ei-toivottavia. Vanhemmat haluavat seurata lastensa vapaa-ajanviettoa, osallistua siihen, jos mahdollista, ja tietää, mitä heidän lapsensa vapaa-ajallaan tekivät ja kenen kanssa. Vapaa-ajan kontrolloinnin taustalla

saattaa siten olla paitsi pyrkimys välttää epätoivottavia vapaa-ajanviettotapoja, myös epätoivottavaa seuraa. Seuraavassa 8- ja 13-vuotiaiden tyttöjen (kurdi-taustaiset) vanhemmat kuvailevat, miten heidän perheessään tyttöjen vapaa-aikaa ohjaillaan ja seurataan:

Isä: Me kyllä yritetään seurata heitä [lapsia]. Että nyt, me olemme järjestäneet niin, että arkipäivisin, ei, ei käytetä tietokonetta, tai mitään. Läksyjä ja harrastuksia, ja illalla vähän aikaa voi katsoa televisiota. Viikonloppuna tietokoneella voi käydä. Mutta, harrastuksiin ja kerhoihin ja tällaisiin me kyllä aina tuetaan heitä, että menkää sinne.

Äiti: Ja kyllä ystäviä saa tuoda kotiin, he leikkivät yhdessä.

MP: Niin, aivan.

Äiti: Kun mulla on 13-vuotias tyttö, kun se ikä on vähän [ilmeilee] vaarallinen [hymähtää]. Että vain [niiden kavereiden kanssa], jotka on tuttuja meille. Hänellä on ystäviä, mutta, ne jotka on ihan tuttuja, että me vähän tiedetään kuka hän on, tai missä hän asuu. Heidän kanssa saa mennä [ulos]. Ja saa kutsua kotiin. Mutta, vähän aikasemmin [tulisi kotiin], ja että välillä soitetaan, missä olet.

Suomalaisessa yhteiskunnassa nuoruuteen liitetään keskeisenä osana irtiotot vanhemmista ja kapinointi heidän sääntöjään vastaan esimerkiksi alkoholin-käytöllä. Toisaalta nuoret näyttävät jossain määrin asettuvan lojaaliin suhteeseen vanhempiaan kohtaan ja välttävät mielipahan tuottamista heille. Tällä on omat vaikutuksensa sille, millaiseen vapaa-ajanviettoon pyritään. Lojaalinen suhde vanhempiin on korostunut erityisesti maahanmuuttajataustaisia nuoria koskevissa tutkimuksissa (Honkatukia & Suurpää 2007; Honkasalo ym. 2007; Niemelä 2003), muttei ole vieras ajattelutapa etnisesti suomalaistenkaan nuorten kohdalla.

Informaaleilla vertaisryhmäkulttuureilla on monitahoinen merkitys nuorten elämässä (esim. Lahelma 2002). Aaltosen sekä Kivijärven aineistoissa nuoret puhuvat siitä, kuinka yksi uuden harrastuksen aloittamisen esteistä on se, ettei yksin halua mennä, ja sopivaa kaveria ei ole mukaan lähtijäksi. Samaten vapaa-ajanvieton muuttuminen merkitsee usein ystävyysuhteiden muutosta. Yksi haastatelluista yhdeksäsluokkalaisista pojista kertoo aloittaneensa ystäviensä kanssa moottoripyöräharrastuksen, joka vie aikaa, ja jonka takia muut kaveripiirit ovat jääneet taka-alalle:

Niihin [muihin ystäviin] nyt ei, tota, tuu otettua niin paljo yhteyttä, ku alettii ajaa.

Kyseinen poika kuvaa ystäväpiirissään ja vapaa-ajan toiminnassaan tapahtuneiden muutosten perustuvan hänen omiin kiinnostuksen kohteisiinsa ja tapahtuvan ilman dramatiikkaa. Aaltosen haastatteluissa ystävien merkitys korostuu erityisesti siirtymissä yhdenlaisesta vapaa-ajanvietosta toiseen: ystäville annetaan keskeinen rooli vaikeuksiin joutumisessa ja ongelmallisista elämäkuvioista irtipääsemisessä. Yhdeksäsluokkalainen tyttö puolestaan kertoo, kuinka hän riitautui ystäviensä kanssa seitsemännellä luokalla, ja ystäväystyi toisiin nuoriin, joiden seurassa hän joutui ongelmiin sekä vapaa-aikana että koulussa.

SA: Niin, no sit sä löysit näit uusii kavereita, nii.

H: Niin, sitte se meni vähä viel enemmän pyllylleen koko homma, mut nii.

SA: Mut sit, tuliks sit jotenki niitten uusien kavereitten myötä silleen niin, ku niitä alko...?

H: Varmaan vähä, et nii, ei mulla ois ikin tullu esimerkiks mieleen, tai niitten mun toisten kavereitten kaa, nii ei ois tullu ikin mieleen lähtee varastelee jotain, mut sit niitten kaa, joo, sit mä jäin kiinniki siitä, ja kaikkee. Että olin tosi ilonen, nii. [...] Nii, et kun ne mun kaveritki, nii ei nekää, niitäkää ei huvittanu oikein koulussa olla, niin ne tuli aina hakeen mut sielt koulust. Sit mä lähin vaan niitten kaa johonki [kauppakeskukseen] tai johonki.

SA: Ne tuli hakeen sut?

H: Joo. Tuli aina sinne heilumaan sinne mejän koululle. Ja sit me päätettiin aina lähtee sielt yhes johonki.

Edellisen kaltainen pohdiskelu ja menneisyyden arvioiminen on yleistä Aaltosen haastatteleuille tukea tarjoavien hankkeiden piirissä oleville nuorille, kun he kertovat aiemmasta vapaa-ajastaan, johon saattoi kuulua alkoholinkäyttöä, varastelua, tappelemista tai väkivaltaista käytöstä. Aikuisnäkökulmasta nämä on määriteltä koulunkäynnin kannalta ongelmallisiksi sekä haastatteluhetkellä perusteeksi tarjottavalle institutionaaliselle tuelle (ks. myös Blackman 2011). Osa nuorista omaksuu saman näkökulman ja tarkastelee aiempaa ystäväpiiriään ja vapaa-ajanviettoaan lähes hämmästyneenä, selkeästi menneisyyteen kuuluvana vaiheena, josta otetaan etäisyyttä. Joissakin puheenvuoroissa ystävien rooli ja vastuu tekemisistä korostuvat siinä määrin, että kertoja määrittä lähinnä ystävien suhteen väärän valinnan tehneeksi mukanaolijaksi kuin aloitteentekijäksi.

Myös Tolosen aineistossa 17-vuotias itähelsinkiläinen nuori mies tekee eroa entisen ja nykyisen minänsä välillä – hän oli vähentänyt juomistaan, koska häntä hävetti, että vanhemmat joutuvat maksamaan korvauksia hänen tekemisistään. Sosiaalisissa suhteissa oli tapahtunut sittemmin muutoksia niin,

että hän oli myös hieman vaihtanut tuttavapiiriä ja ryhtynyt seurustelemaan. Lisäksi hän näki oman toimintansa muuttuneen kasvamisen myötä.

TT: Ku sä sanoit, et sä oot nyt vähentänyt alkoholia, niin voit sä sanoa, et joku on semmoinen käännekohta, että joka sai sut ajattelee, ett hei, et mä en haluu tätä? Vai onkse pikkuhiljaa tapahtunut?

H: Se on pikkuhiljaa tapahtunut. Ei sitä oo niinku ite huomannut. Nyt just tänään me Janin kaa siin dösäs kelattiin, ruvettiin molemmat mietti, et ei helvetti, et niinku, ett aina me tehdään kahdestaan kaikki jutut. Jokainen rikos, mitä me ollaan varmaan tehty, tai tämmöinen, ollaan tehty kahdestaan. Mut sit me ruvettiin siin bussissa kela, et ett mitä on tapahtunut, ku kumpikaan ei oo enää tehnyt niinku yhtään mitään melkein. Ja on, huomaa silleen, et on paljon freshimpi fillis, et ei tarte miettiä sitä, ett koska tulee soitto kyikseltä, et mitä nyt on tehty. Ja sitt ruvettiin mietti, et molemmat on niinku aikuistunut ja rauhoittunut.

Omien tekemisten arviointi ja vapaa-ajan muuttaminen saattaa siis tapahtua yhdessä tai yhtä aikaa ystävien kanssa. Toisaalta haastateltavat kertovat siitä, kuinka oman käytöksen muuttaminen ei ole vaikuttanut välttämättä ystävyys-suhteisiin silloinkaan, kun muut ovat jatkaneet vanhalla linjalla.

Useimmiten muutokset vapaa-ajassa johtavat kuitenkin muutoksiin ystäväpiirissä tai ainakin jännitteisiin suhteisiin erityisesti silloin, kun nuoret yrittävät päästä irti ongelmallisista tai laittomista vapaa-ajankuvioista, jotka usein kilpailevat koulunkäynnin kanssa (ks. MacDonald & Marsh 2005, 4; Perho 2010). Seuraava yhdeksäsluokkalaisen helsinkiläispojan haastattelulainaus havainnollistaa, että vaatii vahvuutta ja päättäväisyyttä kieltäytyä lintsamisen houkutuksista, koska se tarkoittaa irrottautumista kollektiivisesta päätöksenteosta:

H: No, yleensä joskus saatoin aamusin olla, ku ei jaksanu oikein nousta kouluun, niin sitte nukuin johonki kahteentoista. Sit taas jakso mennä kouluun, tai sit joskus kesken koulupäivää. Yleensä se oli aina, et kaverit aina yllytti, ett juu, ettei jaksu mennä, just mentiin jonneki kauppaan käymään sit. Joo, ei jaksu mennä aina kouluun, et jäädään vähäks aikaa tänne ja tänne. Sit se oli vähä tyhmää niin, ku me jäätiin aina sinne, ku ei menty kouluun takasi ja niit sit aina kerty kauheesti. [...] Että en mä enää, mut silleen, et jos ne sanoo, et joo, ei jaksu mennä kouluun, niin sit kuitenkin meen vaik yksin, jos ei ne tuu.

Monet Aaltosen haastattelemat nuoret, jotka kertovat dramaattisista muutoksista vapaa-ajassaan ja eron tekemisestä entiseen haluavat katkaista välit ”ongel-

mallisiin” ystäviin, joita nykyhetken valossa ei enää edes kutsuta ystäviksi. Tätä havainnollistaa edellä siteeratun 15-vuotiaan helsinkiläistyön pohdinta:

SA: No, onks sit jotain sellasia, voisko nyt sanoo vaik porukoita, joissa sä et halua liikkua, tai jotain, joita sä haluat välttää?

H: No, just niit jotain vanhoi piirei, mis mä oon joskus pyöriny. Semmosii, et on tullu vähä kaikkii ongelmii silloin just, ku se oli sitä, ku pari vuot sitte just. Niin ku oli vähän kaikkee. Tuli hölmöilty vähä enemmäki ja silleen. Nii ei oikein niis hirveesti.

SA: Missä ne nyt sit on nykyään, ne ihmiset?

H: No, se yks, joka oli mun niin sanotusti paras kaveri, niin se on jossain laitoksess jossain koulukodis, en mä tiedä. Jossain tämmöses. En mä oo kyl kuullu niist pahemmin.

Kyseinen tyttö palasi uudelleen vanhaan ystäväpiiriin ja aiempi ”hölmöily” jäi taakse. Samaten toinen tyttö kuvaa ystäväpiirin vaihdoksen mahdollisena ja jopa melko ongelmattomana. Huomionarvoista tytön pohdinnassa on kuitenkin se, että aikuisten varoitukset tai vetoomukset ”huonosta seurasta” irtautumiseen eivät johda mihinkään niin kauan, kun kyse on nuoren mielestä ystävydestä ja siihen kytkeytyvästä lojaalisuudesta:

SA: Miten se niin ku onnistu sillee vaihtaa kaveripiiriä?

H: No, se aluks, ku äiti, ku mä en ees ollu siel [huostaanotettuna] vielä, ku äiti sano, että voitko vaihtaa kaveripiiriä, ettet joutus minnekää, niin mä olin niinku, että en voi, koska ne on mun kavereita, mut sit ku mä vasta olin siell [huostaanotettuna], niin sit mä vasta älysin, et mitä ne on oikeesti mulle tehny, et ei ne oo kavereita. Et mä voin heittää ne ihan pois niinku, et mä saan paljo parempiäki tuolt, jos mä vaan haluan ettii ja löytää.

Ystävyden positiiviset ulottuvuudet, yhdessä jakaminen, yhteisöön kuuluminen ja toisten tukeminen ovat siis läsnä myös ”pahassa” vapaa-ajassa, vaikka niille myöhemmin annettaisiin lähes vastakkainen merkitys. Edellä esitetyissä nuorten pohdinnoissa korostuu jälleen ystävyysuhteiden suuri merkitys jopa siinä määrin, että oma toimijuus alistetaan ryhmäpaineen alle. Toinen huomionarvoisa näkökulma on myös se, että nuorten liikkumisessa kaveripiiristä toiseen on kyse kulttuurisista ja sosiaalisista resursseista.

Useat tahot havainnoivat ja kontrolloivat nuorten vapaa-ajan toimintaa ja sosiaalisuutta. Niin ammattikasvattajat kuin vanhemmatkin haluavat suojella

nuoria niin sanotulta vääränlaiselta vapaa-ajalta ja kannustaa oikeanlaisena pidettyyn, kehittävään ja turvalliseen ajanviettoon. Aikuiset, kasvatustalon ammattilaiset sekä vanhemmat, pyrkivät hallinnoimaan nuorten tekemistä ja harrastuksia. Nuorten vapaa-ajan kontrollipyrkimykset tekevät näkyväksi hyvän ja pahan vapaa-ajan välisen rajanvedon. On kulttuurisesti hyväksyttävämpää yllyttää nuorta kunnianhimoisiin kulttuuri- tai urheilusuorituksiin kuin ajatella nuoren vapaa-aikaa jonakin lepo- tai suvantovaiheena, jolloin ei tarvitsisi tehdä ja suorittaa mitään erityistä, saati sitten tehdä jotain ”vääriä” vapaa-aikana. Näissä rajanvedoissa nousevat monenlaiset kulttuuriset arvostukset ja erottelut: ikäerot ja -järjestykset, alueelliset, sukupuoliset, kulttuuriset, uskonnolliset ja yhteiskuntaluokkaisuuteen liittyvät erot ja erottelut, joiden kautta nuorten vapaa-ajan toiminta asetetaan kulttuuriseen järjestykseen.

YSTÄVÄPIIRIT, YKSILÖLLISYYS JA RAKENTEET

Olemme tässä luvussa perehtyneet nuorten ystävyys-suhteisiin, niille annettuihin merkityksiin, edellytyksiin ja rajoihin. Nuorille ystävyys-suhteiden merkitys on usein itseisarvoinen. Ystävyys-suhteilla on myös välillisiä tehtäviä esimerkiksi nuorten hyvinvoinnin tai sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman lisäämisessä (esim. Tolonen 2010). Nuorten puheessa ystävyudet näyttäytyvät hyvin keskeisinä, mutta toisaalta niiden sisältöjä ja merkityksiä on vaikea reflektoida ja pukea sanoiksi.

Vapaa-aika ja siihen kuuluvat ystävyys-suhteet nähdään monesti yksilöllisistä valinnoista lähtevinä asioina. Yksilöllisyyttä painottava puhetapa on toistuvasti kuultavissa myös nuorten puheenvuoroissa. Nuoret eivät näe ystäväpiirejään yhtenäisinä ryhminä, joita yhdistäisivät tietynlaiset taustat tai kokemukset. He korostavat ennemminkin ystäväpiirinsä laajuutta, ja sitä, kuinka he itse tulevat toimeen erilaisten ihmisten ja ihmisryhmien kanssa. Tiukka kiinnittyminen johonkin ryhmään, alakulttuuriin tai tyyliin ei näiden aineistojen nuorilla ole kovin yleistä. Lisäksi vastuu ystävyys-suhteiden solmimisesta katsotaan usein olevan yksilöllä itsellään.

Vaikka ymmärrämmekin nuorten näkemyksiä valintojen yksilöllisyydestä, sijoitamme ne samalla tiettyyn kulttuuriseen yksilöllistymiskurssiin, mihin myös nuorisotutkijat ja sosiologit ovat osallistuneet (esim. Muggleton 2005). Olemme halunneet tarkastella kriittisesti tätä diskurssia ja esitämme, että yksilö voi usein vaikuttaa vapaa-aikansa ja ystäväpiiriensä muotoutumiseen,

mutta yhtä lailla monet rakenteelliset tekijät ohjaavat ja rajoittavat nuorten kiinnostuksen kohteita, toiminnan mahdollisuuksia ja tiloja sekä ystävyys-suhteiden syntyä. Keskenään viihtyviä nuoria yhdistävät monet yhteiskunnallisesti määrittynyt habitukset ja asemoinnit, kuten asuinalue, luokkatausta, koulutus tai koettu ”erilaisuus”. Lisäksi kuka tahansa ei ilmennä mitä tyyliä tahansa, vaan tässäkin on elämäntapaan ja paikallisuuteen liittyviä eroja (ks. Tolonen 2010). Myös perheiden erilaiset asenteet esimerkiksi alkoholinkäyttöä, uskonnollisuutta tai maahanmuuttoa kohtaan vaikuttavat lasten ja nuorten toimintaan ja saattavat vaikuttaa myös ystävyys-suhteiden muodoutumiseen.

Yhtenä keskeisenä johtopäätöksenä on siten se, että ystävyys-suhteiden muodostuminen on yksilöllisten tekijöiden ohella yhteiskunnallisten asemointien määrittämä, osin hierarkkinen prosessi – ystävyys-suhteiden solmiminen ja niistä ulos jättäminen tapahtuu aina tietyissä sosiaalisissa, kulttuurisissa ja materiaalisissa konteksteissa ja suhteilla on näin oma ”sosiaalishistoriansa”. Tällöin tarkastelun kohteeksi nousee, kenen on mahdollista olla yksilöllinen ja sukkuloida kameleonttimaisesti ystäväpiireistä toiseen. Joidenkin nuorten yksilöllisyys määrittyy ensisijaisesti ryhmään kuulumisena tai kielteisenä poikkeavuutena, eivätkä tällaisen ”yksilöllisyyden” sisällöt olekaan enää neuvoteltavissa tilanteesta toiseen, vaan määräytyvät kulttuurisen ilmaston ja sosiaalisten ja taloudellisten rakenteiden perusteella. Yksilönä olemisen ja itsensä halutunlaisena esittäminen ei siten olisi kaikille yhtäläisesti mahdollista, vaan kyse on ennemminkin uudenlaisen eriarvoisuuden areenan syntymisestä. Kuten Beverley Skeggs (2004, 55) toteaa, sen lisäksi että yksilöllisyys on epätasaisesti jakautunut, se ei myöskään ole yksinkertaisesti haltuun otettava resurssi, sillä tarvitaan myös ymmärrys siitä, kuinka yksilöllisyyttä hyödynnetään ja otetaan haltuun arkielämässä. Täten myös nuorten kyvyt ja mahdollisuudet käyttäät yksilöllisyyttä kulttuurisena resurssina vaihtelevat.